

Шепель Т.В.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, обліку та адміністрування,
*Херсонський політехнічний коледж
Одеського національного політехнічного університету*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИРОДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Шепель Т.В. Еколого-економічна ефективність природного потенціалу земельних ресурсів в аграрному секторі України. Сучасний стан землекористування в Україні характеризується високою сільськогосподарською розораністю земель. Переважну частку в загальному земельному фонді України займають землі сільськогосподарського призначення. Своєю чергою, еколого-економічні аспекти використання земельних ресурсів включають раціональне землекористування, яке характеризує оптимальне залучення до господарського обігу всіх земель та їх ефективне використання за основним цільовим призначенням за найменших витрат праці та коштів. У статті обґрунтовано, що деградація ґрунтів має свої особливості, спричинені різними чинниками і процесами. Визначено, що практика землекористування потребує подальшого дослідження передумов розвитку процесів деградації ґрунтового покриву.

Ключові слова: земельні ресурси, освоєність і розораність території, аграрне виробництво, охорона земель, землекористування, екологічні проблеми, деградація ґрунтів.

Шепель Т.В. Эколого-экономическая эффективность природного потенциала земельных ресурсов в аграрной сфере Украины. Современное состояние землепользования в Украине характеризуется высокой сельскохозяйственной распаханностью земель. Преобладающую часть в общем земельном фонде Украины занимают земли сельскохозяйственного назначения. В свою очередь, эколого-экономические аспекты использования земельных ресурсов включают рациональное землепользование, которое характеризует оптимальное вовлечение в хозяйственный оборот всех земель и их эффективное использование по основному целевому назначению при наименьших затратах труда и средств. В статье обосновано, что деградация почв имеет свои особенности, вызванные различными факторами и процессами. Определено, что практика землепользования требует дальнейшего исследования предпосылок развития процессов деградации почвенного покрова.

Ключевые слова: земельные ресурсы, освоенность и распадка территории, аграрное производство, охрана земель, землепользование, экологические проблемы, деградация почв.

Shepel T.V. Ecological and economic efficiency of natural potential of land resources in the agrarian sector of Ukraine. The current state of land use in Ukraine is characterized by high agricultural development and land cultivation. The predominant share in the general land fund of Ukraine is occupied by agricultural land – 70,8% of the country's territory. Ukraine accounts for about 0,45% of the world land fund, while arable land occupies 2,4% of its world-wide area. Ukraine is also characterized by resource-based indicators of land use an extremely high level of development of living space and only about 8% of the territory can be attributed to anthropogenic unchanged. In turn, the ecological and economic aspects of land use include rational land use, which characterizes the optimal involvement of all lands in economic circulation and their effective use for the main purpose, creation of favorable conditions for productivity increase agricultural land and obtaining from the unit of the area the maximum amount of products at the lowest cost of labor and funds. The article substantiates that degradation of soils has its own characteristics, caused by various factors and processes. It is determined that the practice of land use and the state of study of the above problems require further study of the preconditions for the development of land degradation processes caused by the main factors: human economic activity and climatic and relief-ground conditions. The existing system of land protection in agriculture due to the influence of a number of natural and economic factors, as well as insufficient attention from the state does not ensure their rational use. Therefore, it is necessary to adhere to an integrated system of protection of agricultural land. Based on research the proposals for the implementation of economic and environmental measures for the rational use of land were substantiated.

Key words: land resources, development and development of territory, agrarian production, land protection, land use, ecological problems, soil degradation, environmental and economic assessment.

Постановка проблеми. Основою розвитку сільського господарства є земля, природна родючість якої в Україні дуже висока. Український селянин увібрав у себе багатовіковий досвід обробітку землі, любов до

сільськогосподарської праці, бажання й уміння працювати. Однак реформування аграрного сектору негативно вплинуло як на загальний розвиток села, так і на обробіток земель сільськогосподарського призначення [1].

Перед селянами виникала проблема ефективного використання природних ресурсів, вирішення якої давало б змогу максимально задовольнити матеріальні і духовні потреби людини, адже ця проблема стосується ефективного використання природного потенціалу земельних ресурсів на глобальному, державному, регіональному та місцевому рівнях. Сьогодні під час формування та визначення темпів, масштабів і напрямів розвитку продуктивних сил, раціональної структури матеріальних потреб, ефективних засобів, методів і технологій їх якнайповнішого задоволення вже неможливо не брати до уваги інтереси екології [2], тому необхідно йти шляхом інтеграції інтересів екології та економіки в усіх галузях національного господарства, у тому числі й у сільському господарстві. Це дуже складне завдання. Дві взаємопов'язані проблеми – «задоволення потреб суспільства» та «можливості біосфери» – слід розглядати та вирішувати одночасно з розробленням оптимальних, екологічно безпечних варіантів взаємодії природи, суспільства та агропромислового виробництва, управління процесами природокористування в сільському господарстві [3, с. 180]. Основою подальшого розвитку сільського господарства і збільшення виробництва продукції є високоефективне використання землі та підвищення її продуктивності. В умовах коли земельні ресурси обмежені, а потреби населення в продукції постійно зростають, підвищення економічної ефективності використання природного потенціалу земельних ресурсів набуває першочергового значення. Для прийняття зважених управлінських рішень, що стосуються раціонального та екологічно безпечного землекористування, особлива увага приділяється формуванню комплексної системи показників ефективності використання природного потенціалу земельних ресурсів. Численні дослідження, присвячені проблемі підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, показують, що це поняття є досить складним, базується на об'єктивних економічних законах і відтворює результативність людської діяльності у процесі виробництва ними матеріальних і духовних благ.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Актуальні проблеми комплексної оцінки ефективного використання природного потенціалу земельних ресурсів сільськогосподарського призначення аналізуються у працях таких вітчизняних учених, як: В. Андрійчук, П. Борщевський, В. Ганганова, Г. Гуцулюк, Д. Гнаткович, В. Горлачук, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, О. Корчинська, П. Саблук, А. Сохнич, В. Трегобчук, А. Третяк, І. Розумний, М. Федоров та ін. Результати досліджень охоплюють широке коло питань зазначеної проблеми. Однак залишаються недостатньо вирішеними такі питання, як оцінка екологічно зумовлених утрат рентного доходу від використання природно-ресурсного потенціалу земельних ресурсів унаслідок впливу неефективної господарської діяльності; рівень економічної родючості землі, екологічні витрати на ведення системи землеробства; додатковий обсяг продукції тощо.

Формування завдання дослідження. Метою статті є дослідження аспектів раціонального використання земельних ресурсів та охорони земель сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Єдиним шляхом і фундаментальною основою досягнення

збалансованого розвитку в Україні є забезпечення раціонального використання природних ресурсів. Насамперед земель, що використовуються як основа продуктивних сил здійснення сільськогосподарського виробництва та суб'єктів інших видів економічної діяльності аграрного сектору національної економіки.

В умовах коли природні ресурси обмежені, а потреби населення постійно зростають, підвищення економічної ефективності їх використання набуває першочергового значення. Екологічну ефективність слід пов'язувати з необхідністю відтворення і раціонального використання природних ресурсів. Своєю чергою, економічна ефективність визначається співвідношенням між економічними результатами і витратами виробництва. Водночас взаємодія між екологічною та економічною системами території зумовлює необхідність оцінки еколого-економічної ефективності господарювання.

Економічної та екологічної оптимізації ефективності використання земельних ресурсів можливо досягти шляхом землепорядного проектування з дотриманням усіх необхідних для цього умов. Серед них головне місце посідає системний принцип, який орієнтований на гармонізацію двох складників механізму реалізації цілей системи використання земельних ресурсів, забезпечує оптимальне співвідношення між економічним зростанням та поліпшенням якісного стану земельних ресурсів. Методика визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів повинна включати в себе економічні та екологічні складники. Основним завданням цих показників є оцінка економічних результатів господарської діяльності з урахуванням антропогенних змін природного середовища у цілому.

Узагальнюючи оцінку еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів можна визначити такі показники:

- економічна ефективність екологічних витрат;
- відвернений еколого-економічний збиток;
- додатковий обсяг продукції, отриманої внаслідок екологічно спрямованих заходів;
- додатковий чистий дохід після впровадження землеохоронних заходів [3, с. 33].

Оптимізація використання, збереження якості і підвищення ефективності використання земельних ресурсів вимагає творчого і науково обґрунтованого підходу до земельних ресурсів, тому, аналізуючи модернізовану кадастрову систему та ефективне управління земельними ресурсами шляхом урахування еколого-економічного складника їх оцінки, можна буде досягти суттєвого позитивного впливу на економіку.

Сучасна методика визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення має включати в себе економічні, екологічні та соціальні складники. Економічні показники характеризують результати господарської діяльності, екологічні – зміни природного середовища у цілому і за окремими ознаками. В умовах надмірного антропогенного навантаження на природне середовище узагальнені показники еколого-економічної ефективності повинні стати основою для оцінки землекористування і системи землеробства, а також базою для експертизи проектних землепорядних рішень.

Методика визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів сільсько-

господарського призначення за багатокритеріальним підходом дає змогу визначити можливий резерв підвищення ефективності без додаткових капіталовкладень за декількома етапами.

I етап. Визначення нормативної врожайності еталонної земельної ділянки для різних сівозмін. Відомо, що на врожайність сільськогосподарських культур впливають як природні чинники (світло, тепло, вода, повітря), так і економічні (забезпеченість матеріально-технічними засобами виробництва, система землеробства). Природні чинники формують нормативну врожайність сільськогосподарських культур, економічні – фактичну.

II етап. Визначення оптимальних ознак еталонної земельної ділянки, які складаються з натуральних (уміст гумусу, рухомого фосфору, обмінного калію, нормативна врожайність) та вартісних (ціна реалізації, нормативні затрати, рентабельність) показників для досліджуваних сільськогосподарських культур. III етап. Визначення економічної ефективності використання земельної сільськогосподарської ділянки. В основу визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення покладено відносне порівняння фактичних показників з еталонними у вартісному виразі [5, с. 96].

Головна мета економіки – підвищення матеріального і культурного рівнів життя народу, а головний засіб досягнення цієї мети – зростання ефективності виробництва, адже економічна ефективність не залежить від форми економічних відносин і має загальний характер. Економічна ефективність суспільного виробництва – об'єктивна категорія, загальна для всіх суспільно-економічних формацій, яка виражає рівень віддачі витрат безпосередньо в матеріальному виробництві. Як економічна категорія ефективність землекористування повинна мати свої критерії та показники, які були б мірилом її оцінки. Ефективність суспільного виробництва повинна плануватися на основі єдиного критерію шляхом зіставлення результатів виробництва із затратами живої та уречевленої праці або використаними ресурсами [6, с. 135].

Єдиний критерій економічної ефективності містить узагальнену оцінку явища і передбачає існування множинності показників, які кількісно відображають різні боки економічних процесів. Її критерій відображає узагальнений результат економічного явища, на підставі якого здійснюють оцінку, визначення та класифікацію часткових показників.

Ефективність поділяють на декілька видів: економічну; екологічну; еколого-економічну; соціально-економічну; соціально-еколого-економічну [6, с. 140]. Це свідчить про доцільність визнання багатоваріантності критерію ефективності (табл. 1).

Стосовно критерію національної продовольчої безпеки економічна ефективність аграрного виробництва проявляється у зростанні виробництва продовольства і сировини в необхідному асортименті та якості з розрахунку на душу населення.

Узагальнюючи зміст наведеної таблиці, зазначимо, що критерій економічної ефективності сільськогосподарського виробництва відображає збільшення виходу необхідної суспільству якісної сільськогосподарської продукції за допомогою земельних ресурсів з одиниці площі за збереження та підвищення родючості ґрунту.

Під екологічною ефективністю сільськогосподарського виробництва слід розуміти ефективність вико-

ристання землі, а під економічною ефективністю використання землі – рівень ведення на ній господарської діяльності [7, с. 132].

Економічна ефективність розкриває ступінь реалізації екологічних заходів, підвищення родючості ґрунтів, поліпшення природного середовища. Вона відображає результативність витрат, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів і біологічного потенціалу сільськогосподарських культур.

Поняття ефективного землекористування відрізняється великою складністю й багатогранністю та не піддається однозначному визначенню. Виділене в одному зі своїх аспектів, воно може формулюватися невірно в сенсі комплексного змісту самого поняття. Сутність ефективного землекористування в сільськогосподарському виробництві формують два основних аспекти: економічний та екологічний.

Економічна ефективність землекористування характеризується рівнем виробництва сільськогосподарської продукції: чим більше обсяг виробленої продукції за одночасного зниження витрат праці й коштів, тим вище економічна ефективність землекористування. До показників економічної ефективності належать прибуток, рентабельність та ін. [7, с. 137].

Основними чинниками підвищення ефективності використання землі у сільському господарстві є: продуктивність сільськогосподарського виробництва, система землеробства, родючість землі. Погіршення якісних характеристик землекористування негативно позначилося й на показниках його ефективності, зокрема спостерігається стала тенденція до зниження обсягів сільськогосподарської продукції, отриманої з оброблюваних земель у вартісному і натуральному виразах.

Узагальнення критеріїв та показників використання земельних ресурсів мають забезпечити природоохоронний, ресурсозберігаючий і відновлювальний характер їх використання. Цього можна досягти під час вивчення особливостей кожного з видів ефективності. При цьому критерій як мірило ефективності конкретизується через показники, які слугують лише кількісним вираженням цього вимірювача. Вони повинні якомога точніше відображати рівень і динаміку ефективності. Система раціонального використання сільськогосподарських земель формується сукупністю чинників різного характеру, дія яких зумовлює й рівень економічної ефективності землекористування.

За виробництвом окремих видів продукції рослинництва на одну особу Україна займає лідируючі позиції. Високий рівень рентабельності виробництва окремих сільськогосподарських культур, а також спеціалізація великих сільськогосподарських підприємств на вирощуванні експорторієнтованих сільськогосподарських культур зернової групи призвели до розширення площ посівів зернових культур у загальній посівній площі сільськогосподарських культур у 2017 р. становила 54,5%; технічних – 30,7% (тоді як науково рекомендовано 15%) і зменшення площ для вирощування овочів – 6,8% та кормових культур 7,9% [8] (рис. 1; табл. 2).

Загалом у європейських країнах, де якість ґрунтів не краща за українські, врожайність основних сільськогосподарських культур у два-чотири рази вища, ніж в Україні, та стабільна по роках, що свідчить про належну культуру землеробства, дотримання його еко-

Таблиця 1

Критерії та показники ефективності використання землі в сільському господарстві

показник	Види ефективності				
	Економічна	Екологічна	Еколого-економічна	Соціально-економічна	Соціально-еколого-економічна
критерій	Максимум продукції за мінімуму витрат на одиницю площі	Рівень економічної родючості земельних угідь	Ступінь поліпшення екологічного стану агроєко-системи	Задоволен-ня потреб та зростання добробуту населення	Комплексне вирішення економічних і екологічних проблем
зміст	Результат реалізації в продукції рослинництва витрат праці та родючості ґрунту в конкретних умовах місця і часу	Поліпшення якості землі, збільшення виробництва продукції високої якості та економічних показників діяльності в результаті запобігання шкоди природному середовищу	Економічна ефективність витрат, пов'язаних із комплексом заходів щодо поліпшення якості земельних угідь та їх охороною	Приріст соціально-економічних показників оцінки природних ресурсів	Перетворення сонячної енергії з мінімальними витратами енергії природного палива і людини за високого виходу продукції
Система показників	Натуральні: площа еродованих земель; площа забруднених земель; утрачений гумус і поживні речовини ґрунту; площа ріллі з несприятливою кислотністю; площа угідь, виведених з обігу. Вартісні: вартість недоотриманої продукції, вартість необхідних мінеральних і органічних добрив для відновлення родючості ґрунту	Натуральні: площа еродованих земель; площа забруднених земель; утрачений гумус і поживні речовини ґрунту; площа ріллі з несприятливою кислотністю; площа угідь, виведених з обігу. Вартісні: вартість недоотриманої продукції, вартість необхідних мінеральних і органічних добрив для відновлення родючості ґрунту	Екологічні витрати на ведення системи землеробства; додатковий обсяг продукції; попереджений екологічний збиток природному середовищу; приріст вартості земельних ділянок у результаті поліпшення екологічного стану	Приріст вартості одиниці площі землі; вихід сільськогосподарської продукції на душу населення	Кількість енергії що продукується з біомаси; рівень використання різних джерел енергії; відношення енергії біомаси до витрат енергії природного палива і затрат людської праці

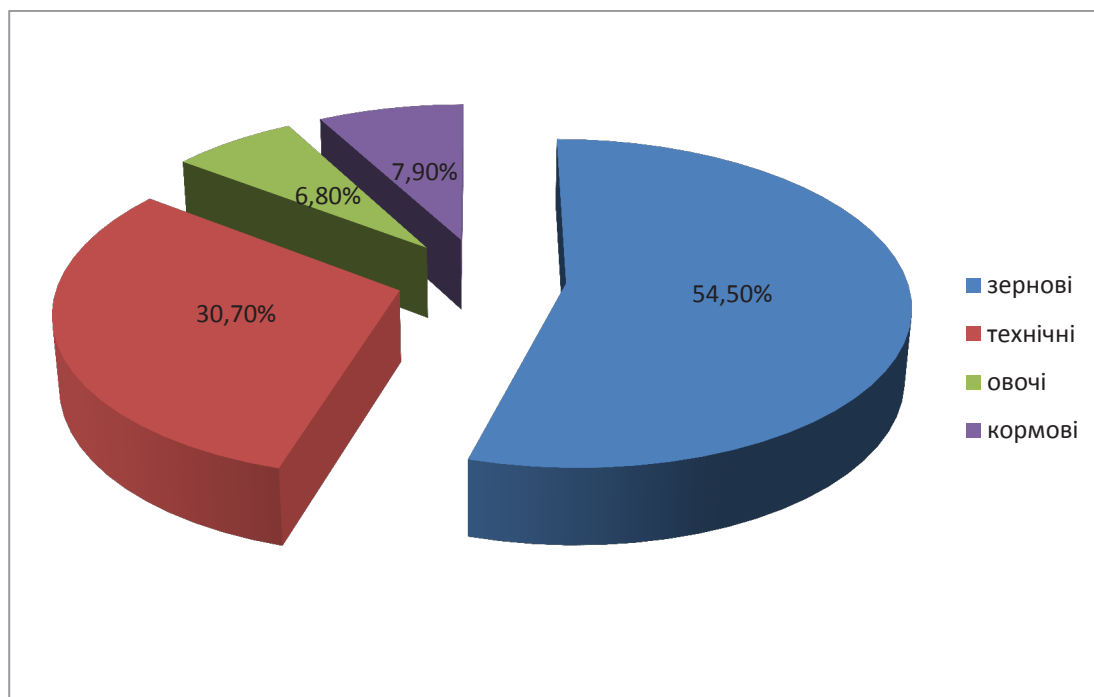

Рис. 1. Структура посівних площ сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств за 2016–2017 рр.

Джерело: побудовано на основі проведеного дослідження

Таблиця 2

Структура посівних площ сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств у 2016–2017 рр.

Структура (тис. га)	2016 р.	2017 р.	2017 р. до 2016 р. (+,-)	2017 р. до 2016 р. (%)	структура посівних площ, %
Вся посівна площа	26717,0	26507,1	-209,9	99,2	100
Зернові, всього:	14728,1	14457,8	-270,3	98,2	54,5
озимі на зерно	7887,1	6972,1	-915,0	88,4	26,3
з них: пшениця на зерно	6681,4	5853,5	-827,9	87,6	22,1
жито	148,9	141,8	-7,1	95,2	0,5
ячмінь	1056,8	976,7	-80,1	92,4	3,7
інші озимі на зерно	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0
Ярі зернові і зернобобові	6841,0	7485,7	644,7	109,4	28,2
з них: ячмінь	1761,9	1939,0	177,1	110,1	7,3
пшениця	172,2	172,4	0,2	100,1	0,7
овес	212,6	219,9	7,3	103,4	0,8
Зернобобові, всього	250,6	266,5	15,9	106,3	1,0
у т. ч. горох	170,6	185,5	14,9	108,7	0,7
гречка	132,2	125,9	-6,3	95,2	0,5
просо	106,3	121,1	14,8	113,9	0,5
рис	11,7	12,7	1,0	108,5	0,0
кукурудза на зерно	4137,4	4526,4	389,0	109,4	17,1
сорго	53,1	90,9	37,8	171,2	0,6
інші зернові	3,0	11,0	8,0	366,7	0,0
Технічні, всього	8209,5	8150,1	-59,4	99,3	30,7
з них: цукровий буряк	238,9	268,8	29,9	112,5	1,0
соняшник	4964,9	5024,1	59,2	101,2	19,0
ріпак озимий	663,1	601,5	-61,6	90,7	2,3
ріпак ярий	21,3	35,3	14,0	165,7	0,1
соя	2147,3	2077,3	-70,0	96,7	7,8
льон-довгунець	1,9	2,1	0,2	110,5	0,0
льон олійний	62,0	49,7	-12,3	80,2	0,3
інші технічні	110,1	91,3	-18,8	82,9	0,3
Картопля та овочі, всього	1814,2	1796,3	-17,9	99,0	6,8
з них: картопля	1290,8	1281,0	-9,8	99,2	4,8
овочі, баштанні	523,4	515,2	-8,2	98,4	3,6
Кормові, всього	1965,2	2102,9	137,7	107,0	7,9
з них кукурудза на силос	291,0	315,7	24,7	108,5	1,2
багаторічні трави	1026,6	1055,4	28,8	102,8	4,0
однорічні трави	388,1	439,1	51,0	113,1	1,7
інші кормові	259,5	292,7	33,2	112,8	1,1

Джерело: розраховано на основі авторських розрахунків за даними [10]

номічних та екологічних вимог. Висока землестійкість вітчизняного сільгоспвиробника в середньому у вісім разів перевищує аналогічний показник у країнах Євро-союзу [9, с. 13]. Крім того, українські аграрії 79% свого прибутку одержують за рахунок природної родючості землі і лише 21% – як результат упровадження техно-логій [10].

Основними причинами низької ефективності вико-ристання сільськогосподарських угідь в Україні є:

- слабкість фінансово-економічного становища сільськогосподарських підприємств, що унеможлиблює вдосконалення технологічних операцій вирощування сільгоспкультур, оновлення матеріально-технічної бази, впровадження у виробництво інновацій;
- порушення оптимальної структури посівних площ сільгоспкультур, що призводить до виснаження ґрунтового покриву;

– недостатній рівень внесення органічних добрив, що призводить до дефіциту поживних речовин у ґрун-тах (рис. 2);

– низький рівень державної підтримки захо-дів щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів, охорони сільськогосподар-ських земель, їх раціонального використання, консервації, деградованих та малопродуктивних земель;

– загальна культура землеробства та відсутність зацікавленості сільгоспвиробників у впровадженні нових технологій обробітку ґрунту;

– низький рівень використання сільськогоспо-дарськими землекористувачами технології точного землеробства із застосуванням ГІС-технологій – системи менеджменту, яка за допомогою інформа-ційних технологій дає змогу приймати раціональні

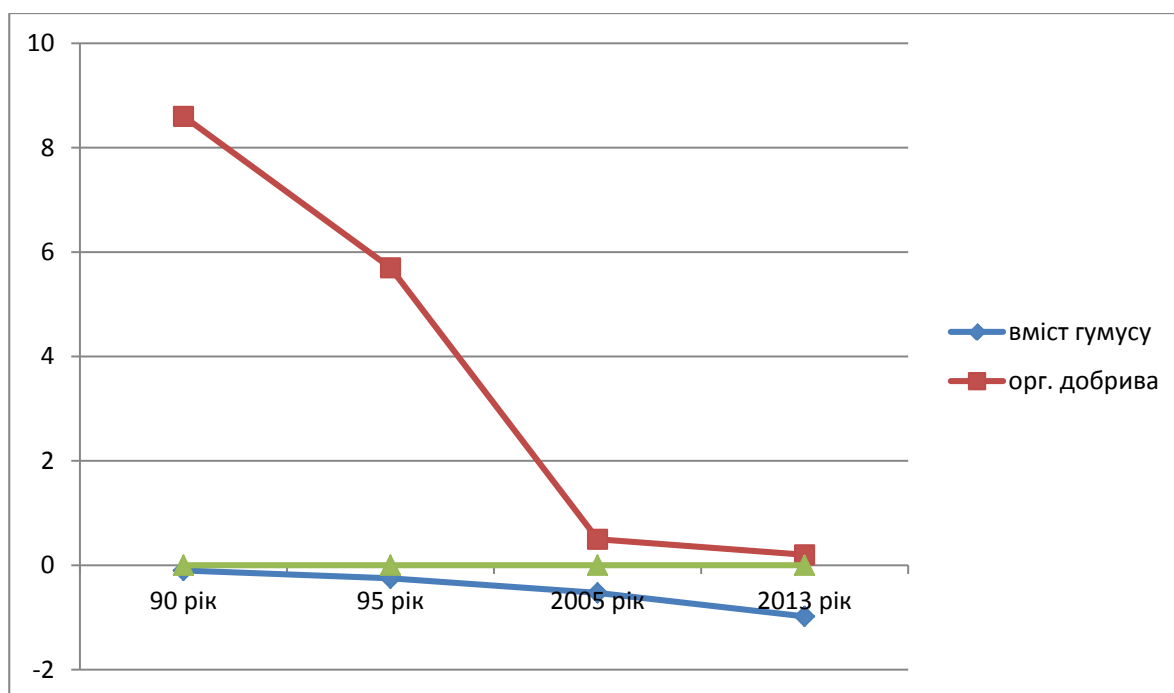

Рис. 2. Динаміка балансу гумусу в орних ґрунтах України за 1990–2013 рр.

Джерело: побудовано на основі проведеного дослідження

рішення з управління агроекологічним потенціалом землі під час організації виробництва у рослинництві [11].

Таким чином, Україна не повною мірою використовує конкурентну перевагу природного потенціалу землі у вирощуванні сільськогосподарської продукції, постійно недоодержує ефект від сільськогосподарського використання, а також поступово втрачає якість ґрунтового покриву внаслідок нераціонального використання земель.

Досягнутий у сільськогосподарських підприємствах рівень ефективності використання землі нині низький. У багатьох із них знижується родючість землі. Великі площі піддаються вітровій і водній ерозії, не зменшується площа засолених і кислих ґрунтів, тому важливо в кожному підприємстві запровадити науково обґрунтовану систему землеробства, що відіграватиме вирішальну роль у підвищенні родючості ґрунтів.

Основною ознакою високої родючості – є вміст у ньому гумусу. Підвищити вміст гумусу в ґрунті можна двома основними шляхами:

- щорічним внесенням гною і торфогноєвих компостів;
- розширенням посівів люцерни і конюшини.

Аналіз загального вмісту гумусу в орних ґрунтах України та інтенсивності його середньорічних утрат свідчить, що в окремих регіонах України небезпечність мінералізації гумусу сягає значних розмірів. Для подолання кризових явищ та отримання певних перспектив у поліпшенні гумусового стану орних ґрунтів України конче необхідні інтенсивні заходи. Щорічні втрати гумусу зростають і становлять 0,6–0,8 т/га. Це пояснюється перш за все зменшенням доз органічних добрив. За останні два десятиріччя обсяги застосування зменшилися з 8,6 у 1990 р. до 0,2 т/га у 2013 р. [10].

Державна політика щодо використання земель у сільськогосподарському виробництві в подальшому повинна спрямуватися на підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування, а також поступово втрачає якість ґрунтового покриву внаслідок нераціонального використання земель. Державна політика щодо використання земель у сільськогосподарському виробництві в подальшому повинна спрямуватися на підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування, раціональне використання земель, упровадження у практику нових технологій обробітку ґрунту та інших агротехнічних заходів, спрямованих на збереження та підвищення родючості ґрунтів, боротьбу з ерозійними процесами, оптимізацію сільськогосподарського землекористування шляхом виведення з інтенсивного обробітку малопродуктивних і деградованих земель [10].

Доцільно встановити з боку держави жорстку матеріальну відповідальність землевласників і землекористувачів за погіршення якісних характеристик земельних ділянок. У ринкових умовах важливим принципом використання земельних ресурсів є господарська доцільність залучення їх у виробництво, яка характеризується окупністю затрат на вирощування сільськогосподарських культур. За даними оцінки земель визначаються межі їх раціонального використання за обсягом «критичного» врожаю, нижче якого вирощування відповідної культури є недоцільним.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, сільськогосподарські землі в Україні використовуються не досить ефективно. Для підвищення продуктивності землі необхідно створити більш досконалий механізм охорони землі, який стимулював би землевласників і землекористувачів до дбайливішого використання та збереження землі як основного засобу виробництва.

Список використаних джерел:

1. Фурдичко О.І. Детермінанти фінансового забезпечення збалансованого рівня сільськогосподарського землекористування. URL : http://vecon.knau.kharkov.ua/uploads/visn_econom/2017/1/3.pdf
2. Іванюта С. Моніторинг та оцінювання екологічних ризиків техногенного походження: аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2012. С. 11. URL : <http://www.niss.gov.ua>
3. Ступень М.Г. Екологізаційні механізми підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної сфери. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 7 (17). С. 179–183.
4. Мартин А.Г. Проблеми державного земельного кадастру в Україні. *Землеустрій і кадастр*. 2011. № 3. С. 33, 50.
5. Дорогунцов С.І., Борщевський П.П., Данилишин Н.В. Удосконалення управління природокористуванням в АПК. Київ : Урожай, 1992. С. 96–98.
6. Попадюк О.М. Ефективність використання земель сільськогосподарського призначення в аграрних підприємствах. *Економіка АПК*. 2010. № 8. С. 135–140.
7. Фоменко Л.В. Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення в умовах Західного регіону України : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Житомир, 2004. 20 с.
8. Структура посівних площ. *Геопортал Інституту охорони ґрунтів України*. URL : <http://productivity.ikd.kiev.ua>
9. Шарий Г. Державне управління землями сільськогосподарського призначення: що заважає вискоєфективно використовувати та надійно охороняти їх? *Землепорядний вісник*. 2010. № 5. С. 12–19.
10. Динаміка балансу гумусу в орних ґрунтах України. URL : <http://productivity.ikd.kiev.ua>
11. Канааш О. Увага до землі – наш почесний обов'язок. *Землепорядний вісник*. 2013. № 2. С. 12.